

УДК 902.034

*Олександр Смирнов
(Миколаїв)***ПІДВОДНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ОЛЬВІЇ НА ПОЧАТКУ ХХІ ст.**

На початку ХІХ ст. вчені-археологи знову повернулися до питання про цілісність території давньогрецького міста-держави «Ольвія», що була затоплена водами Дніпро-Бузького лиману. Затоплення відбулося внаслідок поступового підйому рівня Чорного моря і за участю людини (особливо у ХХ ст.). Протягом ХІХ ст. практичних досліджень у цьому напрямку не велося, однак ішла робота з нагромадження наукових даних і картографії.

Практичні роботи були розпочаті тільки Б.В. Фармаковським. Це були розвідки і проби підйому археологічних артефактів; судячи з підсумків робіт, результати були незначні. Після Другої Світової війни, що завдала значної шкоди пам'ятнику, як наземній його частині, так і підводній, - роботу в цьому напрямку намагається продовжити О.М. Карясов. Він вивчав фортифікаційну систему міста в різні періоди його існування. Робота О.М. Карасова була цікава, але не могла дати якісних результатів через відсутність спеціального устаткування для підводних розвідок і робіт [1].

З початком використання такого обладнання і починається новий виток вивчення затонулої Ольвії. Перше професійне обстеження було проведено у 1961 році, а підводні роботи проводилися з 1971 по 1977 рік експедицією Інституту археології АН УРСР під керівництвом С.Д. Крижицького. Результати цих робіт і донині є основою вивчення древнього поліса в зазначеному напрямку [2].

Більше в радянський час підводні роботи на території пам'ятника не проводилися. Нажаль після 1991 р., з моменту появи незалежної держави, українська археологія не спромоглася розпочати роботи з вивчення затопленої частини Ольвії не велося через брак

фахівців з підводної археології і недешевої апаратури - департамент підводної археології при Інституті археології АН України був створений тільки в 2006 році.

Зміна ситуації відбулася на початку ХХІ ст. У 2001 р. Академією Наук України й Інститутом імені Миколи Коперника (місто Торунь, Польща, кафедра підводної археології) був підписаний договір про наукове співробітництво. 2001 рік був роком, коли група українських і польських дослідників провела попередню розвідку з метою намітити масштаби і напрямки робіт. Було зроблено 10 занурень, у результаті, польські колеги змогли реально оцінити умови робіт й унікальність пам'ятника з яким їм довелося зіштовхнутися. У 2002 році економічні умови не дозволили польським археологам продовжити дослідження.

2003 року підводні розвідки були відновлені з метою уточнення планів, складених експедицією С.Д. Крижицького у 1971-1977 рр. Ці роботи з української сторони очолив член-кореспондент Академії Наук України С.Д. Крижицький [3]. Групою польських підводників керував професор Анжей Колл (Більш докладно дивіться роботу автора: Смирнов А.И. Подводные разведки затопленной части Ольвии в 2003 г.) [4]. У 2004 році роботи з локалізації раніше відомих підводних об'єктів і відкриття нових були продовжені. Але сезон 2004 року для дослідників виявився не дуже вдалим, у зв'язку з погодними умовами, у середині серпня з 10 запланованих днів роботи, удалося попрацювати лише три [5].

Результати досліджень 2004 року виявилися дуже незначні як у плані картографії, так і в плані підйомного матеріалу. Що стосується останнього - це в

основному уламки амфорної тари без конкретного датування. Матеріал різноманітний - від Хіосських амфор VI ст. до н.е. до пізньоримських IV ст. н.е. [6]. Весь матеріал фрагментарний, цілих форм не було виявлено, також він сильно замулений і покритий нальотом ракуші (мал. 1).

Після сезону 2004 року договір з польською стороною було завершено. Подальше співробітництво на даний момент знаходиться під сумнівом.

Сезон 2005 року проводила перша, винятково українська робоча група по вивченню підводного міста. Роботи, як і раніше, очолив С.Д. Крижицький, підводним загоном керував В. Нефьодов - аквалангіст, підводний археолог із Запоріжжя (член групи, що працювала на Хортиці і піднімала Галлен у 2004 році) при фінансовій підтримці українського бізнесмена А. Ластенко. Перед експедицією були поставлені чіткі цілі: знайти східні межі міста і за допомогою новітніх апаратів нанести об'єкти затопленої частини міста на загальний план Ольвії зроблений у 80-і роки ХХ ст. Д. Біленьким. Було необхідно відсканувати дно лиману на предмет виявлення аномалій під товщею мулу і після їхнього виявлення проводити роботи на цих об'єктах із використанням роботи професійних водолазів та усмоктувальної помпи.

Роботи проходили з 21 серпня по 2 вересня з перервами, у зв'язку з погодними умовами. За період проведення досліджень було закладено три розкопи, розмірами 2,00x2,00 м, і до розкопу № 3 зроблена прирізка.

Розкоп № 1. Розміри - 2,00x2,00 м. Його координати по GPS – N 4641,553; E 3154,545.

Підйомний матеріал змішаний, нечисленний, що, можливо, пов'язане зі специфікою підводних робіт і досить поганою видимістю у водах Дніпро-Бузького лиману. Має досить широке датування, від кінця VI ст. до н.е. (хіосська пухлогорла амфора) до III ст. н.е. (гостродонні амфори) [7]. Представлений практично всіма видами посуду. Це -

уламки амфор, горло сіролощеного глечика, фрагменти ойнахой, чорнолакової кераміки. Знайдені також свинцева пластина і кам'яні грузила для сіток.

Розкоп № 2. Був закладений у прибережній зоні між наземними ділянками Кліф-1 і Кліф-2 для підняття матеріалу за допомогою усмоктувальної помпи. Його координати по GPS – N 4641,511; E 3154,501.

У ході робіт були виявлені розвали дрібного і середнього вапнякового буту, і великі вапнякові плити та їхні уламки, які залягали безладно. Керамічний матеріал представлений дуже скудно дрібними уламками амфорних стінок. З більш цікавих знахідок варто відзначити череп дорослої собаки, а також велика кількість кісток тварин. Така мала кількість археологічних артефактів свідчить про грабіжницькі роботи наприкінці ХХ ст. у прибережній зоні заповідника з метою отримання нумізматичних цінностей.

Мал. 1. Горло амфори.

Розкоп № 3. Має координати по GPS – N 4641,542; E 3154,557. До цієї ділянки також була зроблена прирізка, координатами – N 4641,546; E 3154,557.

Речовинний матеріал із цієї ділянки більш однорідний у своєму датуванні (в основному це предмети V-VI ст. до н.е.) [8], наданий більшою кількістю фрагментів амфор, кухонною керамікою, чорнолакової (фрагменти сільнички, киликів, лекіфа) і східно-грецькою керамікою. З неординарних знахідок особливої уваги заслуговує аттичний килик-канфар [9] і бронзовий асс поганой збереженості. Також варто відзначити вироби з каменю - рибальське грузило і поясний брусок для заточення металевих інструментів.

Паралельно із зануреннями проводилася робота зі сканування дна з надводних плавзасобів для визначення залягання кам'яних конструкцій і завалів буту. Сканування, таким чином, було проведено по приблизно всій території міста, що зазнала затоплення водами лиману.

Також були проведені наземні робота з топографічної прив'язки підводних ділянок до загального плану Ольвії. Загальна прив'язка була зроблена за допомогою GPS. Було уточнене розташування реперів на території заповідника:

Репера координати на карту.
 P-23 N 4641,398 E 3154,342
 P-25 N 4641,341 E 3154,388
 P-26 N 4641,345 E 3154,337
 P-2787 N 4641,295 E 3154,331
 P-29 N 4641,347 E 3154,307
 P-41 N 4641,587 E 3154,412
 P-43 N 4641,533 E 3154,410

P-44 N 4641,481 E 3154,337

Підсумки польового сезону 2005 року в черговий раз вказують на подальшу необхідність підводних досліджень із метою вивчення архітектурних залишків і матеріальної культури стародавньої Ольвії. Місто під водою не перестане цікавити наукову громадськість, порадує вчених багатьма сенсаційними відкриттями і важливими знахідками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Смирнов А.И. Подводные разведки затопленной части Ольвии в 2003 г. // V Миколаївська обласна краєзнавча конференція «Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження». – Миколаїв, 2005. - С.76-78.
2. Крыжицкий С.Д. Основные итоги изучения затопленной части Нижнего города Ольвии // Античная культура Северного Причерноморья. – К., 1984. - С.36-65.
3. Ibidem.
4. Смирнов А.И. Подводные разведки затопленной части Ольвии в 2003 г.
5. Смирнов А.И. Подводные разведки затопленной части Ольвии в 2003 г. // Археологічні відкриття в Україні 2002-2003 рр. – К., 2004. - С.299.
6. Крапивина В.В. Ольвия. Материальная культура I-V вв. н. э. – К., 1993.
7. Зеест И.Б. Керамическая тара Боспора // Материалы и исследования по археологии СССР. - 1960. - №85.
8. Туровский Е.Я., Николаенко М.Ю., Горячук В.Н., Ладюков Ч.В. Древние амфоры в Северном Причерноморье // Справочник-определитель. – К., 2001.
9. Лейпунская Н.А. Керамика из затопленной части Ольвии // Античная культура Северного Причерноморья. – К., 1984. - С.65-88.

Смирнов Александр. Підводні дослідження Ольвії на початку XXI ст.

Стаття присвячена підводним роботам на затопленій частині Ольвійського поліса. У ній коротко висвітлюється історія підводних досліджень міста та підсумки роботи експедиції на початку XXI ст. Використані нові матеріали підводних робіт.

Smyrnov Olexander. Underwater researches of Olvia in the beginning of XXI century

This article embraces the underwater excavations of the flooded areas in Olvia polis. The author briefly describes the history of the underwater researches, uses the new materials of underwater excavations of the beginning of XXI century.

Надійшла до редакції 03.09.2007 р.